

Ur *Internationalen* (Stockholm) nr 27/2001

Reima Luukkanen

När Finland kuppades in i kriget på nazisternas sida.

Tiotusentals tyska soldater landsteg i hamnstäder längs Bottenviken den andra veckan i juni 1941. De hade med sig tung krigsutrustning. Paniken grep omkring sig bland stadsbor, kommunfullmäktige, länsstyrelser och landshövdingarna. Och inom kort lade sig en chock över hela Finland.

Den tyska landsstigningen kom fullständig oväntad, ingen visste något – bortsett från landets högsta ledning.

Trupplandsstigningen var en statshemlighet. Det var endast en liten krets – krigskabinettet – kring president Risto Ryti och några generaler som kände till operationen. Varken länsstyrelserna eller de kommunala myndigheter i de finländska hamnstäderna hade fått någon som helst förhandsinformation.

Mot Kandalax och Murmansk

Under en vecka anlöttes Vasa men också Åbo, Kaskö, Jakobstad och Uleåborg av ett hundratal tyska krigsfartyg. Det var över 30 000 soldater som embarkerade. Hälften av dem kom från Stettin i norra Tyskland, den andra halvan kom från det ockuperade Oslo.

Hamnstäderna kom att likna militärläger, innan trupperna efter några dagar for norrut. Officiellt var de på väg till Nordnorge för att avlösa trupper på väg hem till Tyskland. I verkligheten åkte de till Sallaområdet vid gränsen mot Sovjet där halva styrkan, tillsammans med finländska trupper, grupperades för ett anfall mot Kandalax vid Vita havet för att skära av Murmanbanan. Den andra halvan fortsatte längre norröver till Litsaälven och Petsamo för en offensiv riktning Murmansk, som var den enda isfria hamnen i väst för Sovjetunionen.

Den 8 juni, när de första tyska trupperna anlände till Vasa, var det ruggigt. Vädret hade tillsammans med fotbollsmästerskapet mellan Vasas VPS och Helsingfors HPS varit veckans samtalsämne. Men det byttes snabbt ut när de utländska soldaterna marscherade från Vasklots hamn in mot Vasa. Efter trupperna kom den tunga krigsutrustningen med kanoner, pansarvagnar och lastbilar.

”Nog sköter...”

När tyskarna närmade sig centrala Vasa hamnade de i ett särskilt blickfång. På den ena sidan stod landshövdingen Jalo Lahdensuo i fönstret i sitt ämbetsrum. På andra sidan tittade den kommunistiske redaktören Jenny Pajunen ner från översta våningen i länsfängelset, där hon satt internerad. Bägge var lika okunniga om vad som pågick.

Landshövdingen hade nyss kommit tillbaka från hamnen dit han kallats. Bara för att få höra av den finländske förbindelseofficieren, att truppbarkeringen var ett faktum han inte kunde göra något åt.

Vad som oroade landshövding Lahdensuo var, var skulle soldaterna inhysas men framför allt varifrån skulle han få all maten mitt i livsmedelsbristens Finland. Lahdensuo ringde försvarsminister Rudolf Walden, men han svarade bara ”Nog sköter landshövdingen det där”. Till landshövdingens lättnad hade tyskarna mat med sig och de inkvarterades i stadens skolor

När trupperna marscherade förbi länsfängelset räknade redaktören Jenny Pajunen dem plus utrustningen, och hon knackade omedelbart ett morsemeddelande till fängelsets botten-

våningar, där än flera kommunister satt internerade. För en kort tid levde de i samma tro som Pajunen att nu ockuperades Finland, likt Norge och Danmark.

Tegs på två språk

Att trupplandstigningen i realiteten var inledningen på ett tyskt-finländskt fälttåg, fick de reda på lite senare, då en av fängelsets grannfruar sände dem ett morse med sin mattpiska.

Men Pajunens gissning om en ockupation var hon inte ensam om, för landsstigningsbeslutet – vilket innebar krig – hade verkligen skett bakom ryggen på Finlands folk, och var känd endast av en handfull. Det var krigskabinettet som förutom presidenten Ryti bestod av överbefälhavaren Gustaf Mannerheim, statsminister Johan Rangell, utrikesminister Rolf Witting och försvarsminister Walden plus några generaler, bland dem generalstabschefen Erik Heindrich.

Hemlighetsmakeriet fortsatte. När landsstigningen påbörjats informerades resten av regering, men inte riksdagens talman eller utrikesnämnden. Dagen därpå kunde man i Vasa förgäves leta efter den chockerande nyheten i stadens tidningar, det finskspråkiga Vaasanlehti och det svenskspråkiga Vasabladet. Det tegs på bägge språken trots att det inte rådde någon krigs-censur.

Strax därefter mörklade inrikesministeriet truppförflyttningen helt. Förutom att tidningarna skulle fortsätta tiga, fick inget sägas till nyhetsbyråer, utländska beskickningar. Det blev förbjudet att resa till de berörda hamnstäderna. Stadsborna förbjöds att fotografera eller ha kameror med sig utomhus. Men telefonerna gick varma och inom kort kände hela Finland till vad som skett.

Den 26 juni 1941, närmare tre veckor efter landsstigningen hade inletts den 8 juni gick tyskarna och finländarna till anfall i norr. Och det som i finländsk historia kallas fortsättningskriget och kriget i Lappland, (då finländarna enligt vapenstilleståndsavtalet i Moskva 19 september 1944 måste jaga ut de forna vapenbröderna tyskarna) tog inte slut förrän den 25 april 1945.

Kommer upp i tö

Än idag 60 år senare florerar bortförklaringar – och mörkläggningar – kring landsstigningen. Att de överlevt har sin förklaring i att man har velat upprätthålla föreställningen att Finland förde sitt eget ”fortsättnings”krig på Vinterkriget 1939-40, som alltså inte skulle ha haft något att göra med Nazi-Tysklands anfall på Sovjetunionen.

Men dokument från den tiden berättar att vasaborna efter den första häpnaden var övertygade att truppankomsten var början på en gemensam tysk-finländsk härnad i öst.

”Permittenttrafiken”, som trupptransporten hade döpts till, lurade få.

Fast det skulle dröja ända till vintern 1974 innan snacket om ”permittenttrafiken” offentligen ifrågasattes, för den tackningsmanöver den var. Det skedde när historikern Kustaa Vilkuna drog igång en uppröjningsdebatt. 1975 blev också general Erik Heindrichs arkiv tillgängligt. Heindrich var den som förhandlat med tyskarna. Och det framgick att ”permittenttrafiken” hade varit en välplanerad krigsoperation.

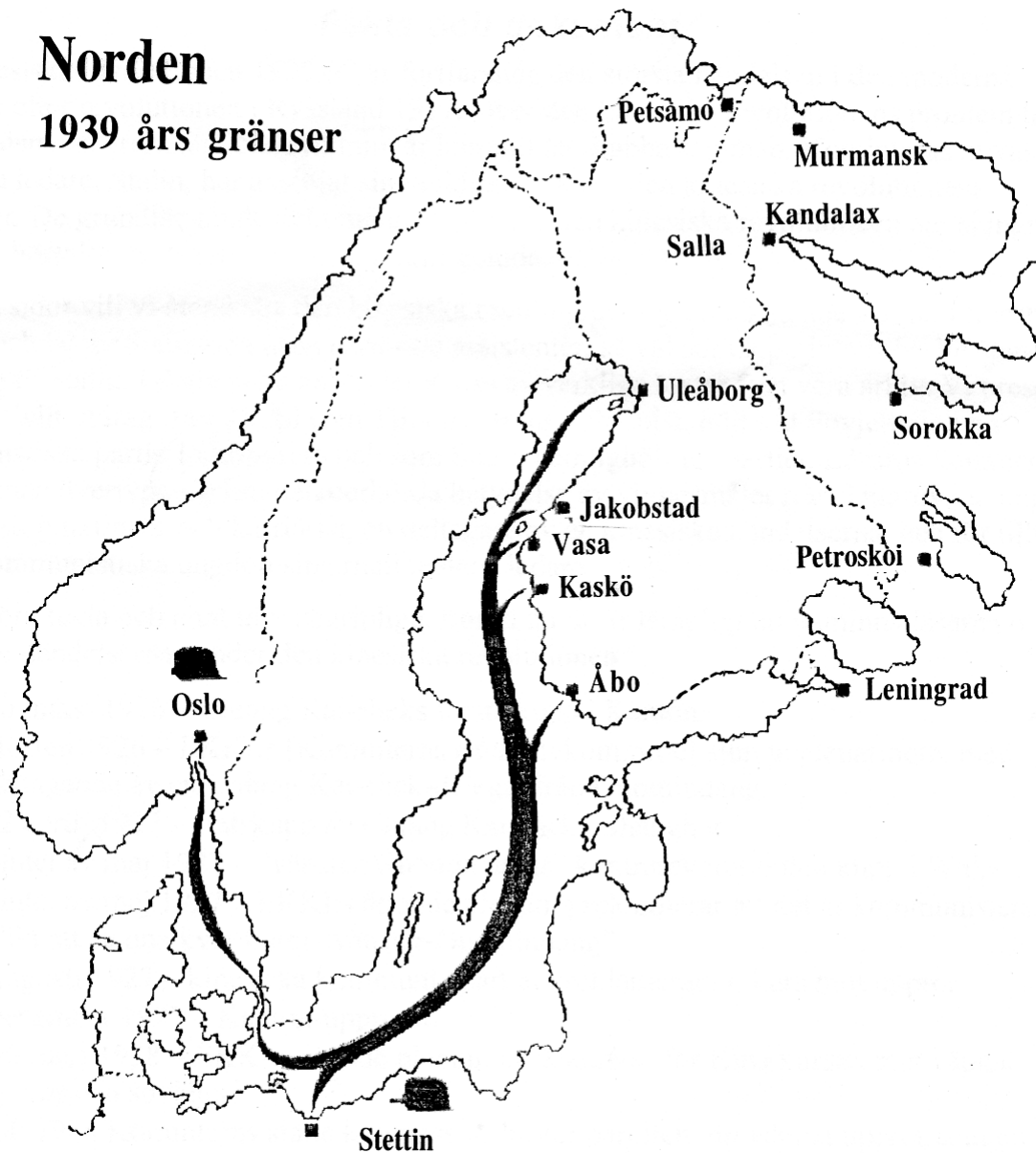
Landshövdingen och centerpartisten Lahdensuo kommenterade i sina minnesanteckningar långt senare ”hur dåligt hade inte Finlands sak sköts, eller rättare sagt, inte alls sköts”.

P.S. De tyska och finländska trupperna nådde aldrig Kandalax och inte heller lyckades de bryta Murmanbanan för gott. Söderöver i Östkarelen, där kriget startade den 10 juli, bröt de finländska trupperna visserligen banan med erövringen av Petroskoj. Men det kvittade, det gick andra spår över Sorokka norr och öster om Onegasjön.

Finländska hamnar i vilka tyska trupper embarkerade inför det tysk-finländska anfallet på Sovjetunionen den 26 juni 1941.

Norden

1939 års gränser

Finsk-, svensk- och ryskspråkiga ortsnamn i Rådskarelen.

* (fi) & (sv) **Petsamo**, (ry) Pechenga. Isfri hamn. Tillhörde Finland 1920-44. * (fi) Kantalahti, (sv) **Kandalax**, (ry) Kandalaksha. Stad 1938. Centrum för den sovjetiska förvaltningen under kriget. * (fi) Sorokka, (sv) **Soroka**, (ry) Sorotskoye, senare Soroki, från 1938 Belomorsk. Industristad och hamn vid Vitahavs-Onegakanalen. * (fi) Petroskoi (Äänislinna under den finländska ockupationen 1941-44, (sv) **Petroskoj** (det gamla svenska namnet Onegaborg är ur bruk). * (ry) Petrozavodsk. Stad sen 1777. Metallindustri- och förvaltningscentrum. De ryska namnen har transkriberats till engelskt skrivsätt. /p-e w/.

Bearbetad och förkortad översättning av *Per-Erik Wentus*

Artikeln finns i original i dagstidningen *Kansan Uutiset* (Helsingfors) veckobilaga den 8 juni 2001.